

RIIGIKANTSELEI

STRATEEGIA „EESTI 2020“ EELANALÜÜS „PEAMISED VÄLJAKUTSED KONKURENTSIVÕIME TÕSTMISEL“

EUROOPA ÜLEMKOGU JUUNI KOHTUMISE SEISUKOHTADE LISA 2

Strateegiabüroo, 8. juuni 2010

EESMÄRK JA VAJALIKKUS

Analüüsi tulemusel selgitatakse välja peamised konkurentsivõime väljakutsed järgneval 10 aastal „Eesti 2020“ strateegiaga seotud poliitikavaldkondade arendamiseks. Keskendutakse struktuursetele väljakutsele, mis on olulised järgmise 10 aasta perspektiivis. Pikema analüüsiga, mille põhjal kokkuvõtte koostati, on võimalik tutvuda Riigikantselei kodulehel: http://www.riigikantselei.ee/failid/Eesti_2020_kitsaskohad.pdf

Väljakutsete kindlakstegemiseks analüüsitakse peamisi rahvusvahelisi trende, mis Eesti arengut mõjutavad; võrreldakse Eesti konkurentsipositsiooni teiste riikidega; tuuakse välja peamised pikaajalised arengutrendid Eestis, mis mõjutavad erinevaid poliitikavaldkondi; analüüsitakse konkurentsivõimega seotud poliitikavaldkondade peamisi arengusuundi viimastel aastatel.

Konkurentsivõime väljakutsete kindlakstegemine toimub paralleelselt Euroopa Komisjoni samalaadse analüüsiga, mis on sisendiks juuni ülemkogule. Euroopa Komisjon analüüsib nii Euroopa Liidu kui ka liikmesriikide tasandil peamisi makromajandusliku mõjuga struktuurseid väljakutseid, mida hakatakse lahendama strateegia „Euroopa 2020“ raames. Eesti analüüs on vajalik Eesti seisukohtade kujundamiseks Euroopa strateegia kujundamisel ning strateegia „Eesti 2020“ väljatöötamise alustamiseks.

Esialgse analüüsi põhjal toimub põhjalik ministeeriumitevaheline arutelu peamiste väljakutsete üle. Lisaks konsulteeritakse valitsusväliste partneritega.

Pärast peamiste väljakutsete arutelu töötatakse strateegia „Eesti 2020“ ettevalmistamiseks 2010. aasta sügiseks koostöös ministeeriumite ning rahvusvaheliselt tunnustatud ekspertidega välja võimalikud meetmed väljakutsetele vastamiseks. Välja pakutavad alternatiivid on aluseks uuele valitsusele strateegia „Eesti 2020“ koostamisel, mis peaks valmima 2011. aasta suveks.

Seos teiste protsessidega

Paralleelselt konkurentsivõime väljakutsete analüüsiga koostatakse Euroopa Liidu poliitikavaldkondade trendianalüüs ning selgitatakse välja Eesti peamised huvid Euroopa Liidu poliitikavaldkondade arendamisel järgmisel 10 aastal.

Riigikantselei koostab 2010. aastal koostöös ministeeriumitega ka valitsuse töö analüüsi, mis on analüütiline kokkuvõte valitsuse tegevusprogrammi 2007–2011 täitmisest. Analüüsis antakse ülevaade valitsusele prioriteetsete arengunäitajate arengust 4 aasta jooksul, tuuakse ära valitsuse peamised tegevused ning käivitatud olulised protsessid. Täiendavalt selgitatakse välja peamised väljakutsed poliitika arendamisel nendes valdkondades, mida strateegia „Eesti 2020“ protsess ei kata. Valitsuse töö analüüs täiendab konkurentsivõime tõstmise väljakutsete ja Eesti Euroopa Liidu huvide kindlaksmääramise analüüsi. Protsessid loovad koos aluse kvaliteetse valitsuse tegevusprogrammi kujundamiseks aastateks 2011–2015.

PIKAAJALISED VÄLJAKUTSED

Pikemas majanduse struktuursete väljakutsete uurimuses kirjeldatud SKP komponentide analüüsi tulemusel on Eestil **edasise kasvu väljavaadete kontekstis kaks peamist väljakutset:**

- **saavutada tootlikkuse kiire tasakaaluline kasv** nii suurema kapitalimahukuse kui ka kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste kaudu;
- **taastada kõrge tööhõive tase.**

Teised väljakutsed erinevates valdkondades aitavad kaasa nendele väljakutsetele vastamisele. Tootlikkuse kasv ja hõive suurendamine peaksid olema kesksed konkurentsivõime tõstmise eesmärgid järgmisel 10 aastal sh „Eesti 2020“ strateegias.

- **Konkurentsivõime kasvu tuleb toetada ning avalike teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust parandada avaliku sektori kulusid lähiaastatel märkimisväärselt suurendamata.**

Uusi prioriteete on suures plaanis võimalik rahastada praeguse eelarve piires sisemiste muutuste rakendamisel, mis eeldab täpsemate valikute tegemist valdkondade sees ning avaliku sektori jätkuvat kohandumist teistsuguse väliskeskkonnaga.¹

JÄTKUSUUTLIK JA KOHANDUV RIIK²

Riigirahanduse jätkusuutlikkus

¹ Riigikantselei on alustanud koostöös OECD ja ministeeriumitega (Rahandusministeerium, Siseministeerium; Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium) põhjalikku avaliku sektori toimimise analüüsi, nn riigi röntgeni läbiviimist. OECD raport valmib sügisel ning selles on ära toodud peamised väljakutsed Eesti avaliku sektori arendamisel ja võimalikud väljakutsed. Seetõttu ei ole avalike teenuste pakkumise ja avaliku sektori toimimisega seotud küsimusi „Eesti 2020“ eelanalüüsis käsitletud.

² Valdkonna „Jätkusuutlik ja kohanduv riik“ makromajanduse väljakutsed on analüüsis ära toodud, kuna need mõjutavad riigi konkurentsivõimet märkimisväärselt. Samas ei ole makromajanduse valdkond strateegia „Euroopa 2020“ riikliku kava põhiosa. Väljakutsed ning keskpika perspektiivi lahendused hakkavad sisalduma stabiilsusprogrammis, mis esitatakse Euroopa Komisjonile eeldatavalt samal ajal strateegia „Euroopa 2020“ riikliku kava, ning tulevastes riigieelarve strateegiates, mille ettevalmistamise eest vastutab Rahandusministeerium.

1. Aastaks 2013 ülejäägiga valitsussektori eelarvepositsioonini jõudmine, nii nagu näeb ette riigi eelarvestrateegia 2011-2014, ning selle säilitamine pikas perspektiivis

- Loob kindlama aluse olla valmis pikemas perspektiivis demograafiast tulenevaks negatiivseks surveks eelarvele.
- Võimaldab seni kogutud ja majanduskriisi ajal kasutusele võetud riigi likviidsete finantsvahendite taastamise keskpikas perspektiivis ja tekitab puhvri majanduse võimalikeks järgnevateks tagasilöökideks.
- Kindlustab Eesti tugeva rahanduspoliitikaga riigi mainet ning seeläbi tõstab usaldusväärset välisinvestorite silmis.
- Eesti huvi on ka Euroopa Liidus niisuguste poliitikavaldkondade soodustamine, mis toovad kaasa Euroopa riikide kulutuste konsolideerimise ning pikas perspektiivis avaliku sektori laenukoorma stabiilse vähendamise. Euroopa riikide lõtv fiskaalpoliitika võib viia euroala riikide suhtes usalduse kaotuseni investorite poolt ning kõrge võlakooormus tähendab vajadust võlgasid tagasi maksta ning igal aastal suuremat intressikulu, mis omakorda tähendab suuremat maksukoormust Euroopas.

2. Avaliku sektori sotsiaalkulutuste jätkusuutlikkuse parandamine tööealise elanikkonna vähenemise ja vanemaaliste osakaalu suurenemise tingimustes, kindlustades seejuures tulemuslik tervishoiu ning hästi sihistatud ja tulemusliku sotsiaalpoliitika (sh vajalikud tugiteenused)

- Pensionikindlustuse finantsilist jätkusuutlikkust parandavad meetmed aitavad üldjuhul kaasa ka hõivatute koguarvu suurendamisele, mis omakorda suurendab nii majanduskasvu potentsiaali kui ka parandab valitsussektori eelarvete seisut.
- Eripensionide ja soodustingimustel vanaduspensionide vähendamine või kaotamine aitaks tööturul aktiivsena hoida muidu töövõimelisi ja hea väljaõppega inimesi ning võimaldab suunata ressursse teiste sotsiaalteenuste osutamiseks.
- Sotsiaaltoetuste suurem vajadusepõhisus aitab suurendada nende efektiivsust ja mõju.

Riigi võime reageerida muutuvatele oludele

3. Konkurentsivõimet toetava eelarvepoliitikaga (kõrge tootlike kulude tase, eelarve paindlikkuse suurendamine, avaliku sektori palgakulude ohjamine) jätkamine

- Eesti viimaste aastate kõrget tootlike kulutuste (investeeringud, hariduskulud, teadus- ja arendustegevuse (TA) kulud jne) taset valitsussektori eelarvetes tuleks hoida ja vajaduse korral suurendada, sest need kulutused loovad uusi eeldusi kasvuks ja suuremateks maksutuludeks.
- Väiksem fikseeritud ja tuludest sõltuvate kulude osakaal valitsussektori eelarves võimaldab paindlikumalt reageerida majanduses ja ühiskonnas aset leidvatele muudatustele ning tagab valdkonnapoliitika rahastamise vastavalt vajadusele.
- Keskpikas perspektiivis avaliku sektori palgakulude tootlikkusega kooskõlas olev kasv aitab kindlustada Eesti konkurentsivõimet. Tootlikkuse kasvust kiirem palgakasv nõrgestab pikema perioodil ettevõtete konkurentsivõimet, suurendab sisemaiseid inflatsioonisurveid ja tähendab omakorda suuremat survet valitsussektori kulutustele palgakadega soetatud siirete kaudu.

Majanduse arengut toetava maksupoliitika rakendamine

4. Töötamise ja kasumi teenimise maksude vähendamisega ning tarbimise ja keskkonna koormamise maksude suurendamisega jätkamine

- Töötasu ja kasumi suurem maksustamine pärsib majanduskasvu rohkem kui samas mahu tarbimise ja keskkonnakasutuse maksustamine.
- Nn teadmispõhise majanduse osakaalu suurenedes kasvab majanduses tervikuna ka tööjõukulude osakaal, mistõttu on ettevõtete konkurentsivõime seisukohalt oluline vähendada tööjõu maksukoormust.

- Ettevõtlust soosiv maksukeskkond on geograafilise asukoha ja riigi maine kõrval üks olulisemaid tegureid, mis aitab otseseid välisinvesteeringuid riiki meelitada. Soodsad maksud määravad investeerimisotsused juhul, kui muud eeldused (baasinfrastruktuur, haridus, julgeolek) on teiste riikidega võrreldavalt tagatud.

KONKURENTSIVÕIMELINE ETTEVÕTLUSKESKKOND

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonikeskkonna rahvusvaheline konkurentsivõime

5. Eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks

- Eesti erasektori panus TA tegevusse on hoolimata kiirest kasvust oluliselt madalam Euroopa ja maailma juhtivate riikide näitajatest.
- Eesti ettevõtete tegevust ning nende koostöövõimet (sh teadus- ja uurimisasutustega) iseloomustab proportsionaalselt rahvaarvu suhtes väike rahvusvaheliste patentide, kaubamärkide ja disainilahenduste arv.
- Eesti eksport põhineb pigem tööjõu-, mitte teadmiste mahukal tootmisel ja teenustel, mis seab piirid tootlikkuse kasvule.

6. Teaduse inimressursi arendamine ning inseneride ja tippspetsialistide juurdekasvu tagamine

- Eestis on suur osakaal kõrgharidusega inimesi, kuid doktoriõpingute lõpetanute arv on püsinud võrdlemisi madal.
- Rahvusvaheliste uuringute järgi on ettevõtete teadus- ja arendustegevust soosiva keskkonna võtmeküsimuseks piisava hulga hea ettevalmistusega töötajate olemasolu.
- TÜ ja teiste analüütikute tulevikustsenaariumite analüüsid näitavad, et Eestis on lähiaastatel puudu eelkõige tootmis- ja tehnikaalase ettevalmistusega tööjõust.

7. Loomemajanduse potentsiaali kasutamine teiste sektorite lisandväärtuse tõstmisel

- Väärtusahelas ülespoole liikumise, tarneahela laiendamise ning uute toodete ja teenuste loomise puhul on oluline roll loovusel, disainil, turundusel jt valdkondadel, mille kasutamise eelduseks on tugevam läbipõimimine loomesektoriga.
- Loomemajandusest tulenev lisandväärtus on ressursisäästlik ning madala energiamahukusega.

Toetavad institutsioonid ja infrastruktuur

8. Keskkonna loomine senisest suuremas mahus ekspordipotentsiaaliga sektoritesse suunatud otsese välisinvesteeringute Eestisse toomiseks

- Uude kasvu investeerimine nõuab kapitali, kuid erasektori laenuvõimekus on oluliselt piiratum kui eelmisel kümnendil.
- Otsesed välisinvesteeringud toovad endaga tihti kaasa ka uusi teadmisi ja juhtimist, mis aitavad tootlikkust suurendada.
- Otsesed välisinvesteeringud avavad sageli tee ekspordiks, lülitavad Eesti tootmise mõne laiema rahvusvahelise väärtusahela osaks (62% Eesti ekspordist moodustavad välisomanikega ettevõtted).

9. Majanduskriisi abipakettide „väljalülitamine“ ja pikaajalist rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava ettevõtete toetuspoliitika kujundamine nii Euroopa Liidu tasandil kui ka Eestis

- Lähiaastatel tuleb abipaketid nii Eestis kui ka teistes Euroopa Liidu riikides järk-järgult lõpetada ning arvestada majanduskriisi ajal võetud lühiajaliste meetmete lõppemise mõjudega.
- Riigieelarve vahendite piiratuse juures on vaja pikemas perspektiivis liikuda toetustelt laenude ja garantiide kasutamisele ning keskenduda koostööd ja tootearendust stimuleerivatele meetmetele.
- Euroopa Liidu uus finantsperspektiiv määrab Euroopa Liidu eelarve prioriteedid 2020. aastani, mis mõjutab märkimisväärselt ka Eesti ettevõtete konkurentsivõimet. Oluliseks küsimuseks on ühtse põllumajanduspoliitika (ÜPP) tulevik, ÜPPd tuleks rohkem integreerida teiste konkurentsivõimet tõstvate poliitikavaldkondadega.
- Eesti väike ja avatud majandus on suures sõltuvuses kapitali, kaupade ning teenuste vabast liikumisest nii Euroopa Liidu sees kui ka väljaspool. Konkurentsivõime analüüsidest kajastub selgesti meie suurima probleemina turu väiksus, seetõttu on meie huvides ettevõtete võimalikult head ja vabad konkurentsitingimused Euroopa Liidu turul.

10. Transpordi, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetavate infrastruktuuride ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele

- Eesti konkurentsivõime tõstmisel on piiriülene infrastruktuur (transport, IKT, energia) olulise tähtsusega.
- Välisinvestorite seisukohtade uuringutes tuuakse Eesti puhul tihti peamise puudusena välja väheste lennuühenduste olemasolu, mis vähendab otseselt Eesti konkurentsivõimet.
- E-teenuste ja kogu IT-sektori potentsiaali edasiarendamiseks ning ettevõtlusvõimaluste parandamiseks regioonides on oluline nüüdisaegse IKT infrastruktuuri väljaarendamine.
- Transpordivõimaluste, koolihariduse ning meditsiiniteenuste kättesaadavus loob eeldused rahvusvaheliste tippspetsialistide tulekuks Eestisse mis tahes valdkonnas.

KESKKONNAHOIDLIK MAJANDUS JA ENERGEETIKA

11. Energeetika pikaajaliste eesmärkide elluviimine vastavalt energiamajanduse riiklikule arengukavale aastani 2020

- Elektrimajanduse ümberkorraldused, sh põlevkivitööstuse keskkonnanahoidlikumaks muutmine võimaldab säilitada Eesti energiatootmise konkurentsivõime, arvestades kliimapolitiika mõju.
- Keskkonnanahoidlikumate energialiikide osakaalu saavutamine energiabilansis tagab lisaks kliimapolitiika eesmärkide täitmisele suurema energiajulgeoleku põlevkivist toodetavate energiamahutude vähenemisel.
- Tuumaenergeetika arendamine aitaks mitmekesistada energiaallikaid ning vähendada elektritootmise CO₂ heitmeid.
- Adekvaatselt toimivale ja stabiilsele avatud elektriturule üleminek alates 31. detsembrist 2012. a.

12. Majanduse üldise ressursimahukuse, sh energiamahukuse vähendamine energiaefektiivsuse tõstmise kaudu

- Kasvavate energiahindade korral kaotab energiamahukas majandus konkurentsivõimet. Oluline on edendada energiasäästu erinevates sektorites, sh on oluline riigi eeskujuga hangete läbiviimisel ning tarbijakäitumise muutused.
- Globaalne energia- ja kliimapolitiika (sh energiahinnad) tõukavad tagant keskkonnanahoidlike tehnoloogiate arengut maailmas. Tulevikuks ennustatav looduslike ressursside nappus sunnib varem või hiljem eelistama ressursisäästlike lahendusi ja tehnoloogiaid. Õigeaegsetes ümberkorraldustes energiasäästlikumaks tootmiseks tuleb näha pigem võimalust kui kohustust.

HARITUD RAHVAS JA SIDUS ÜHISKOND

Hariduse kvaliteet, kättesaadavus ja efektiivsus

13. Töäjõu väljaõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega ning kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega inimeste osakaalu suurendamine

- Töäjõu tootlikkuse suurendamiseks on oluline nüüdisaegse oskustöäjõu olemasolu ja ilma kutse- või erialase hariduseta inimeste osakaalu vähendamine tööturul.
- Majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad nõuavad töötajatelt kõrgemat haridustaset ning teistsuguseid oskusi. Tööturu vajadustele vastavate oskuste ja haridusega inimesed leiavad suurema tõenäosusega rakendust ning see ennetab kõrge ja püsiva töötuse tekkimist.
- Töäjõu oskuste tõstmiseks on ennekõike oluline noorte haridustee toetamine ning täiskasvanute täiendus- ja ümberõppe arendamine.

14. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamine

- Kõrghariduse kvaliteedi tõstmine loob noortele võimalusi haridustee jätkamiseks Eestis ning parandab tippspetsialistide ettevalmistuse taset.
- Eesti majanduse konkurentsivõime tõstmiseks on vaja luua soodne keskkond välistudengite ja potentsiaalsete tippspetsialistide Eestisse tulekuks. See aitab Eestisse luua teadus- ja kompetentsikeskuseid ning tagada ettevõtetele kõrgema kvaliteediga tööjõudu.

15. Haridussüsteemi kvaliteedi parandamine ning kohandumine demograafiliste muutustega

- Kvaliteetne haridus igal haridustasemel tagab inimestele edu tööturul ja kõrgema elukvaliteedi. Hea hariduse saanud inimesed panustavad oma teadmiste ja oskustega riigi konkurentsivõime suurendamisse.
- Seoses noorte arvu kahanemisega väheneb tulevikus õppekohtade täituvus nii gümnaasiumides kui ka kutse- ja kõrgkoolides.
- Hariduse kvaliteedi säilitamiseks ja tõstmiseks on oluline optimaalse koolivõrgu loomine, arvestades õpilaste arvu ning tasakaalu hariduse kättesaadavuse ja rahastamisvõimaluste vahel. Heal tasemel hariduse kättesaadavuse tagamine on eriti tähtis alus- ja põhihariduse tasandil, kuna selles vanuses laste olulist mahajäämust on raske hilisemas õppetöös kompenseerida.

Töäjõu pakkumine

16. Aktiivse tööturupoliitika mõju suurendamine ning rahastamise jätkusuutlikkus

- Töäjõu potentsiaali suurendamine tööturult eemalolevate sihtgruppide tööhõive suurendamise kaudu.
- OECD hiljutine analüüs näitab, et Töötukassa ja Tööturuameti liitmine on olnud edukas, kuid suure töötute arvu juures peaks Töötukassa oma tegevuse ümberkorraldamise kaudu aktiivsete tööturumeetmete efektiivsust ja mõju oluliselt suurendama.
- Ainult riigieelarveline või Euroopa Liidu vahenditest rahastamine ei pruugi olla pikemas perspektiivis jätkusuutlik. Vajalik on rahastamissüsteem, mis loob tugevama seose aktiivsete tööturumeetmete pakkumise ja inimestele makstavate hüvitiste/toetuste vahel.
- Aktiivse tööturupoliitika tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik rakendada süsteemne teenuste monitooringu ja mõjude hindamissüsteem.

17. Tervena elatud eluaastate suurendamine tervisekäitumise parandamise ja õnnetusjuhtumite edasise vähendamise kaudu

- Halb tervisekäitumine ja sellest tulenev haigestumine ja enneaegne suremus põhjustavad inimressursi kadu ning suurendavad koormust tervishoiusüsteemile.

- Tõhusa ennetustöö ja inimeste terviseteadlikkuse tõstmisega on võimalik haigestumisi oluliselt vähendada ja seeläbi tervena elatud eluaastaid pikendada.